

Programul politic al lui Constantin Vodă Brîncoveanu față de Transilvania și Moldova reprezintă una din problemele esențiale ale istoriografiei medievale românești. Preocuparea domnitorului Țării Românești de a susține prin mijloace materiale și spirituale pe românii de dincolo de munți este unanim recunoscută în literatura de specialitate mai veche sau mai recentă¹. În schimb raporturile cu domnia de la Iași continuă să fie privite din două unghiuri de vedere, de cele mai multe ori contradictorii. Faptul își are începuturile în înseși izvoarele contemporane. După cum se cunoaște *Cronica* lui Radu Greceanu, document oficial², subliniază caracterul pozitiv, justificabil, al politicii promovată de Curtea din București față de Moldova, în timp ce Ion Neculce³ și îndeosebi Dimitrie Cantemir văd în fiecare din deseale schimbări de domnie moldoveană un succes sau un insucces al dorinței lui Constantin Vodă Brîncoveanu⁴. Este de reținut faptul că acest mod de a prezenta sfîrșitul secolului al XVII-lea și primele decenii ale veacului următor se regăsește și în cele mai multe studii monografice. Cei mai mulți dintre istoricii zilelor noastre care studiază domnia Brîncoveanului, pornind ca atare de la izvoarele muntenești, apreciază caracterul pozitiv al atitudinii voievodului față de cealaltă țară românească de peste Milcov⁵. În schimb exegeții lui Dimitrie Cantemir, ca să ne referim la cea mai reprezentativă domnie moldovenească corespunzătoare lungii șederi în tron a lui Constantin Brîncoveanu, stăruie, de cele mai multe ori, asupra caracterului pătimaș și autoritar al urmașului Basarabilor⁶. În cîteva din aceste studii complicata stare de lucruri se reduce, în mod simplist, la pasiunile favorizante sau revendicative ale lui Constantin Vodă Brîncoveanu, la dorința obsesivă a acestuia de a impune Moldovei un domnitor subordonat programului său politic. Întreaga literatură la care facem referință, prezintă însă o trăsătură comună atunci cînd se oprește asupra cadrului european în care se înscrie evoluția țărilor noastre. După cum este cunoscut cea de-a doua jumătate a secolului al XVII-lea a produs mutații esențiale în zona Carpato-danubiană prin creșterea sau slăbirea puterii politico-militare a statelor de aici. Ofensiva habsburgică, după înfrîngerea puternicei ar-

mate otomane a lui Kara Mustafa sub zidurile Vienei, a făcut ca în urma unor repetate victorii trupele imperiale să ajungă, în toamna anului 1687, în orașele colțului sud-estic al Transilvaniei. Victoriile prințului de Baden, în urma cărora „oștirea turcească fu distrusă cu totul”⁷, au trezit mari speranțe popoarelor creștine. Șerban Cantacuzino și Constantin Vodă Cantemir au acceptat începerea unor tratative cu noii vecini, domnul Moldovei semnând în taină, la 15 februarie 1690, un tratat de alianță⁸. Pacea de la Karlovitz a avut menirea de a dezvălui caracterul expansionist al diplomației imperiale, care revendica pe lângă Ungaria, Transilvania, Slovacia și Croația și cele două țări române extra-carpatice⁹. Înfringerea lui Emeric Tököly, urmată de aceea a lui Francisc Rákóczy, au pecetluit înscăunarea puterii habsburgice în Transilvania. Pe cale diplomatică și militară imperialii se vor strădui nu numai să-și consolideze autoritatea în noile spații ci să-și împingă hotarele lor cât mai departe spre sud și răsărit. În această situație mitul lor de eliberatori s-a spulberat curînd. Dar aceeași mare biruință din 12 septembrie 1683 a contribuit la relansarea pretențiilor teritoriale ale statului panilor polonezi. Una din direcțiile principale a fost Moldova, pe care marele oștean și purtător de pană Jan Sobieski o va încălca în 1686 și în 1691. Însăși capitala Iași a fost ocupată timp de două săptămîni în cursul primei mari expediții polone, și jafuri incalculabile au sărăcit, în repetate rînduri, satele și târgurile nordului de țară. La Versailles¹⁰ ca și la curtea împăratului Leopold I¹¹ erau cunoscute, și în bună parte acceptate, pretențiile regatului leh asupra țărilor române extra-carpatine. Timpurile lui August II, August III precum și ale piastinului Stanislaw Leszczyński, cel care a încercat de două ori să se urce pe tron, fără șansa de a se menține, cunoscute drept perioada cea mai întunecată din istoria Poloniei, au dat frîu liber panilor de a teroriza prin expedițiile lor prădalnice pămînturile Moldovei. Mutații însemnate se petreceau la acel sfîrșit de veac XVII și dincolo de hotarul de est al pămîntului românesc. Eliberarea Smolenskului în 1667 a fost urmată de noi victorii ale țărilor moscoviți. Între 1676—1681 marea bătălie pentru Ucraina de Vest angaja oștile ruse și otomane iar patru ani mai tîrziu se declanșa ofensiva împotriva hanatului Crimeii. Din nord-vest, ca și din nord, Imperiul otoman era tot mai amenințat, cele mai multe din confruntările ostășești soldîndu-se cu pierderi teritoriale. Insuccesele militare au provocat deruta Sublimei Porți, care a culminat cu singeroasele răzvrătiri ale ienicerilor, cu de-tronarea sultanului, cu dese schimbări în rîndurile înalților demnitari. Dar toată această anarhie s-a repercutat negativ și asupra țărilor noastre prin sporirea excesivă a pretențiilor otomane, ale dregătorilor de diferite ranguri. În 1689 stolnicul Constantin Cantacuzino îi relata cancelarului Mihai Teleky că „biciul lui Dumnezeu a căzut pe turci, că chiar de-ar putea isprăvi ceva, Dumnezeu le-a luat mințile, într-atîta fiecare își cată nu interesul obștesc ci propriu, și își face gilceavă între ei așa că fiecare își strînge pentru el, dacă-și poate strînge”¹². Efemera intervenție suedeză sub conducerea temerarului rege Carol al XII-lea va netezi drumul victoriilor lui Petru I creînd însă, în special pentru Moldova, noi complicații economice și politice. Ca atare ultimele decenii ale secolului al XVII-lea tindeau să transforme Carpații și Dunărea

de Jos într-un veritabil câmp de luptă între patru dintre cele mai puternice state europene, angajate în rotunjirea sau apărarea granițelor lor. Politica țărilor române pe de o parte, contradicțiile ireconciliabile dintre Imperiul otoman, cel habsburgic și acela al țărilor ruși pe de altă parte, au contribuit la menținerea unui echilibru favorabil românilor. Pivotal acestui echilibru l-a constituit unitatea intereselor economice dintre cele trei țări carpatine și raporturile politice în special dintre Țara Românească și Moldova. Aceste raporturi, de veche moștenire, ce-și afla începuturile în domniile primilor voievozi organizatori de țară, au fost ridicate pe trepte superioare de către Șerban Cantacuzino și Constantin Cantemir. Ei sint de fapt începătorii unui program politic, preluat și amplificat de către Constantin Brincoveanu. Scopul major al acestui program era dobândirea victoriei împotriva Imperiului otoman.

Rolul principal în acea conjunctură în care se găseau antrenate atît țările române cît și popoarele din Balcani aflate sub ocupația Sublimei Porți revenea Țării Românești. Meritul incontestabil al lui Constantin Brincoveanu a constat, în primul rînd, în modul în care a preluat orientarea politică a înaintașului său, adaptînd-o situației istorice a poporului român. Și chiar dacă nu a mai fost posibilă organizarea ridicărilor militare comune, voievodul Țării Românești a inițiat și a susținut multiple modalități de cunoaștere și colaborare între țările române, îndeosebi între cele de dincoace de Carpați. Cronicile contemporane dovedesc că deceniile de la sfîrșitul secolului al XVII-lea și începutul veacului următor au reprezentat o etapă de puternice legături moldo-muntene care au angajat toate principalele clase și categorii sociale. Aceste relații se pot grupa în patru mari categorii: solii oficiale, fugari cu vederi politice neconforme cu cele ale domnitorului țării, relații de rudenie, colaborări la alimentarea sau repararea unor cetăți stăpînite de otomani pe Nistru și la Mare. Din documentele oficiale redactate la curțile domnești din București și Iași rezultă că în perioada 1688—1714 au fost trimiși cu solie dincoace de Milcov 11 boieri moldoveni, unii dintre ei, ca de exemplu Lupul Bogdan hatmanul fiind prezent cu misiuni diplomatice de mai multe ori. De fiecare dată se constată prezența unor înalți dregători: vornic, vister, hatman, paharnic etc.¹³ Cei mai mulți erau purtătorii actului de salut la început de domnie moldoveană. La rîndul lor valahii au trimis în solie 10 mari boieri, unii dintre ei fiind printre apropiații familiei domnești. Se conturează ca atare un echilibru numeric și calitativ între soliile celor două țări. Primul moldovean atestat ca purtător de misiune diplomatică pe lîngă Brincoveanu, a fost logofătul Mihăilă¹⁴. El și-a îndeplinit mandatul în Transilvania unde Constantin Vodă urmărea trupele generalului Heisler, în 1690. Un an mai tîrziu munteanul Vintilă Corbeanu se afla la Iași, el fiind printre cei dintîi demnitari ai Țării Românești condusă de Brincoveanu, sosiți în orașul de pe Bahlui.

S-a formulat de curînd ipoteza existenței în reședințele de scaun ale țărilor noastre a unor clădiri speciale pentru soliile venite peste Milcov. Ele ar corespunde Bogdan Saraiului sau Ulah Saraiului istanbuliote, sedii ale reprezentanțelor românești pe lîngă Poarta otomană. Acest fapt pare a fi sugerat de existența la Tîrgoviște, a zonei Stelea

unde a funcționat înaintea ctitoriei lui Vasile Lupu, un lăcaș cu puternice influențe de arhitectură moldovenească. La rîndul lor, documentele atestă existența unei mahalale moldovenești în Tîrgoviște. Constantin Brîncoveanu a întărit lui Bunea Grădișteanul mare armaș, stăpînire asupra unui loc de casă în acel oraș, în mahalaua moldovenească¹⁵. O mahala moldovenească exista în secolul al XVIII-lea și în București¹⁶, oraș în care se constituise și o mahala a Oltenilor¹⁷. Pînă tirziu la începutul secolului XX a dăinuit lăcașul Sf. Ionică Moldovenesc din vecinătatea proprietăților Goleștilor și Brezoiienilor. Nu beneficiem însă de nici un act concludent care să confirme existența unor clădiri de rezidență la Iași și București pentru solii țării vecine. În schimb sînt consemnate cîteva situații din care rezultă că solii veniți de peste hotare erau găzduiți în casele marilor boieri sau neguțători. Astfel cu prilejul nunții lui Constantin Duca cu Maria, fiica Brîncoveanului, celor sosiți la Iași „le dete tuturor gazdă pen curți boierești și neguțitorești, grijă de toate, să nu le lipsească nimic”¹⁸. Aceeași situație se întîlnește și la București, fapt ce a contribuit la mai largă cunoaștere reciprocă a reprezentanților vieții politice din cele două țări românești.

Lotul cel mai mare de elemente feudale moldovenești sosite în Țara Românească îl dă însă categoria celor retrași aici din motive politice. Cronicile contemporane nominalizează circa 30 de boieri, cifră cu mult sub cea reală. Reținînd relatarea lui Ion Neculce care arată că spre sfîrșitul celei de-a doua domnii a lui Constantin Duca erau pe punctul de a trece granița de pe Milcov 50 de nemulțumiți, că în unele cazuri consemnările folosesc pluralul, ca de exemplu Cupăreștii, fără a-i nominaliza pe aceștia. Rezultă că Țara Românească a reprezentat gazda celei mai puternice concentrări politice moldovenești constituită în vecinătatea granițelor Moldovei. Politica lui Constantin Brîncoveanu a făcut ca mulți dintre boierii Moldovei să nu mai prindă calea voievodatelor poloneze sau a orașelor și cetăților transilvane, acum sub imperiali, și să-și găsească adăpost și îndrumare la curtea domnească a Țării Românești. Urmărind același fenomen, boierii retrași din Țara Românească în Moldova, obținem cifra de 7, cinci dintre aceștia fiind componenții grupului condus de Stoica Merișanu, toți rămași mai întîi în Transilvania, ulterior aflîndu-și scurt adăpost la curtea bătrînului Constantin Cantemir. Astfel procentul elementelor feudale trecute dintr-o țară în alta în timpul lui Constantin Vodă Brîncoveanu este de aproape zece ori mai puternic din Moldova în Țara Românească decît viceversa. Și de data aceasta sînt prezenți oameni politici de prim rang : vornicul Vasile Gavriliță, Nicolae Costin hatmanul, Ilie Cantacuzino paharnicul, Mihalache Racoviță paharnicul etc. De cele mai multe ori ei acționau în grupuri mari, sau rămîneau în București timp mai îndelungat, care putea atinge chiar patru ani, așa cum s-a întîmplat cu cei trei urmași ai Costineștilor și sprijinitorilor lor.

O importanță demnă de reținut a avut și politica de înrudire promovată de Constantin Brîncoveanu. Din cele zece căsătorii contractate de prinții Țării Românești șase s-au încheiat cu membrii ai familiilor feudale din Moldova, unele dintre ele chiar cu descendenți ai Cupăreștilor.

Dar ceea ce aduce nou perioada asupra căreia stăruim este repetata vehiculare a elementelor populare din Țara Românească în Moldova. Acțiunea a avut loc în contextul politicilor otomane de a întreține și alimenta cetățile de pe hotarul răsăritean și nordic al Moldovei. La porunca Sublimei Porți Constantin Vodă Brîncoveanu a trimis în Moldova, pe diferite termene, peste 8 200 de pâmași și circa 1 000 de timplari, pietrari, zidari, lemnari etc. La aceștia se adaugă mii de care rechiziționate din satele Țării Românești pentru a transporta alimente la Camenița, Tighina, Cetatea Albă etc. Numai în perioada 1707—1714 au trecut Milcovul 8 620 de care din Țara Românească¹⁹, unele dintre ele având doi căruțași. Ca atare în perioada 1688—1714 peste 17 820 de meșteșugari și țărani munteni au cunoscut direct realitățile economice și sociale din Moldova. Demn de reținut ni se pare faptul că voievodul Țării Românești a angajat în rindurile modestei sale oștiri și locuitori veniți de peste Milcov. Este știut faptul că văduva doamnă a lui Șerban Cantacuzino era protejată la moșia sa Drăgănești de trei steaguri de lefegii moldoveni conduse de Tatul, Vicol și Beșleagă²⁰. Aceste elemente populare au constituit probabil componența mahalalelor moldovenești de la Tirgoviște și București.

Strînsele relații dintre Țara Românească și Moldova în pofida disensiunilor vremelnice dintre Brîncoveni-Cantacuzini și Cantemirești-Rusetști se reflectă și în domeniul vieții spirituale. Evanghelia de la București aflată în tezaurul mănăstirii Secul, fusese dăruită Mănăstirii Neamț de către „eu robul lui Dumnezeu Mihalce biv vel stolnic Cîndescul din Țara Românească”²¹. Un Octoih tipărit la București în 1700 era adus la Pahomie la Neamț, prelat care cumpăra cu 5 tl „Cheia Înțeleșului” pentru a o depune la același mare așezământ monahal de la Neamț. Un Liturghier de Buzău din 1702 a fost folosit la Schitul Sihlea. Insuși Dimitrie Cantemir a beneficiat de Biblia lui Șerban monument de limbă românească. Cartea tipărită la București, Rîmnic, Buzău și Snagov a avut o largă circulație pe întregul teritoriu locuit de români, devenind element valoros de legătură spirituală.

Se poate afirma că deceniile ce încheie secolul al XVII-lea au reprezentat o perioadă de largi și variate relații între țările române. Aceste raporturi economice, politice și culturale, prefigurau noua epocă modernă în care ar fi pășit poporul român dacă nu ar fi avut loc intervenția tot mai brutală a marilor imperii vecine în cursul veacului XVIII. Domniile fanariote au frînat dezvoltarea firească a relațiilor înnoitoare făcînd ca victoria burgheziei să se înregistreze la noi mai tîrziu și parțial. Semnificația domniei lui Constantin Brîncoveanu constă în primul rînd în ridicarea intereselor Țării Românești la aspirațiile tuturor românilor.

NOTE

¹ N. Iorga, *Viața și domnia lui Constantin vodă Brîncoveanu*, București, 1914. V. Cindea, *Diplomația românească sub Constantin Brîncoveanu*, în „Pagini din trecutul diplomației românești”, București, 1966. P. P. Panaitescu, *Dimitrie Cantemir. Viața și opera*, București, 1958. Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *Constantin Vodă Brîncoveanu. Viața. Epoca. Domnia*, București, 1969.

² Radu Greceanu, *Începătura istoriei vieții luminatului și prea-creștinului domnului Țării Românești, Io Constantin Brîncoveanu Basarab Voevod...*, în „Cronici muntene”, ed. Gregorian, II, București, 1961.

³ Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ed. Iorgu Iordan, București, 1959.

⁴ Dimitrie Cantemir, *Evenimentele Cantacuzinilor și Brîncovenilor*, în „Operele principelui Demetru Cantemir”, V, București, 1978.

⁵ N. Iorga, *Valoarea politică a lui Constantin Brîncoveanu*, Vălenii de Munte, 1914, p. 44; Constantin Șerban, *Constantin Brîncoveanu*, București, 1969.

⁶ Constantin Măciucă, *Dimitrie Cantemir*, București, 1972.

⁷ M. Dan, *Știri privitoare la istoria țărilor române* în „Cronici ucrainene”, în SMIM, II, 1957, p. 272.

⁸ Constantin Măciucă, *op. cit.*, p. 30.

⁹ Gh. Georgescu-Buzău, *Un diplomat român la Moscova la începutul secolului al XVIII-lea David Corbea Ceașul*, în „Relațiile româno-ruse în trecut”, București, 1957, p. 3.

¹⁰ N. Iorga, *Histoire des Roumains*, VI, București, 1940, p. 496. V. Cindea, *op. cit.*, p. 172.

¹¹ E. Hurmuzaki, *Documente*, V/1, p. 234—235.

¹² A. Veress, *Documente*, XI, p. 354—355.

¹³ Nicolae Iorga, *Valoarea politică a lui Constantin Brîncoveanu*, p. 20.

¹⁴ Radu Greceanu, *op. cit.*, II, p. 42.

¹⁵ Arh. Stat. București, Mss. 705, f. 233v—234.

¹⁶ George D. Florescu, *Din vechiul București*, București, 1935, p. 28.

¹⁷ Th. Codrescu, „Uricarul”, XVI, Iași, 1891, p. 39—41.

¹⁸ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 193.

¹⁹ Ștefan Ionescu, Panait I. Panait, *op. cit.*, p. 89.

²⁰ Ion Neculce, *op. cit.*, p. 179.

²¹ Informație dr. Ioana Cristache-Panait.

LA MOLDAVIE DANS LA POLITIQUE DE CONSTANTIN BRÂNCOVEANU VOIEVODE

Résumé

Le programme politique de Constantin Brîncoveanu (1688—1714) concernant la Transylvanie et la Moldavie, trouve un large reflet dans l'historiographie roumaine. Les sources contemporaines prouvent que les liaisons entre la Valachie et la Moldavie à la fin du XVIIe siècle et au commencement du XVIIIe siècle entraînèrent toutes les classes et couches sociales d'importance.

On peut grouper ces liaisons en quatre grandes catégories : missions officielles, liaisons de famille, réfugiés politi-

ques et coopérations en vue du révitaillement et de la réparation des places forts sur le Nistre, contrôlées par les Otomans. Le nombre des missions entre les cours de Bucarest et de Jassy ets à peu-près même. La plupart des boyards moldaves passés dans la Valachie sont des réfugiés politiques. Les valaches à leur tour envoyèrent plus de 17 820 paysans et artisans pour le ravitaillement et l'entretien des places fortes sur la frontière Est de la Moldavie. De dix mariages contractés par les fils de Constantin Brâncoveanu, six furent péréтуés avec les membres de familles féodales moldaves. Enfin, les relations entre les deux pays se manifestèrent aussi comme une contribution au développement unitaire de la société roumaine.
